

''Wat zal men van zulke dingen zeggen?''

Het treurige levenslot van Fentje uit de Surhuizumermieden

Bebouwing aan de Miedwei met de Oudevaart in de mieden onder Surhuizum (2003).

Door Dirk R. Wildeboer te Buitenpost, secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen.

Een gevonden brief van 7 februari 1872 in het gemeentearchief van Achtkarspelen was de aanleiding tot het schrijven van dit artikel. Deze brief van de burgemeester aan de officier bij de rechtbank te Leeuwarden ging over de situatie van de zwakzinnige Fentje van der Kloet. Een en ander geeft ons een beeld van die tijd, nu ruim 130 jaar geleden, toen men vaak te arm was om dergelijke patiënten op een behoorlijke manier te verzorgen.

Inleiding

Het was op 17 november 1836 dat Fentje van der Kloet te Surhuizum het eerste levenslicht aanschouwde, als dochter van Romke Sakes van der Kloet (1803-1854) en Jeltje Pieters Feenstra (1809-1863). Romke en Jeltje trouwden op 13 mei 1832 en kregen samen 8 kinderen, te weten Sake (1833), Tjitske (1835), Fentje (1836), Tetje (1837), Pieter (1839), Andries (1843), Dina (1844) en Jantje (1848). Na het overlijden van haar ouders bleef Fentje in het ouderlijk huis in de mieden wonen met één broer en twee zusters, die nog niet waren getrouwd. Op deze manier kon dus op haar worden toegezien en was het mogelijk dat zij de nodige verzorging kreeg. Door het sterven van een zuster en het vertrek naar Ulrum door nog een andere zus, zal het niet mogelijk zijn geweest om nog langer in het ouderlijk huis te blijven en ging zij in 1869 wonen bij haar zwager Pope Alles Ytsma, arbeider van beroep en zuster Tjitske van der Kloet aan de Fryske Dyk in de mieden onder Surhuizum. In het bevolkingsregister (1860-1880) kunnen we lezen dat Fentje op 12 mei 1869 op het adres van haar familie werd ingeschreven. Dit echtpaar was in 1862 gehuwd en zouden in totaal 4 kinderen krijgen, te weten Alle (1863), Imke (1868), Hendrik (1875) en Romke (1877).

Pope Ytsma was eerder gehuwd met Grietje van Dijk, die in 1859 kwam te overlijden. Twee kinderen van Pope en Grietje, beiden met de voornaam Alle, stierven zeer jong. De oudste werd maar 6 maanden oud. Het verdriet was dus aan deze Ytsma niet voorbijgegaan, toen hij voor de tweede

maal in 1862 trouwde. In de winter van 1870 op 1871 werd Fentje ernstig ziek en moest worden verpleegd. Over de manier van verpleging leverde ds. D. Pekelharing, doopsgezind predikant te Surhuisterveen, felle kritiek in een ingezonden stuk, geplaatst in de Friesche Courant, d.d. 1 februari 1872. Naar aanleiding van dit stuk schreef de burgemeester van Achtkarspelen een brief aan de officier bij de rechtbank te Leeuwarden, waarin hij zich min of meer verdedigde. De tekst van het ingezonden stuk van de dominee en die van de brief van de burgemeester volgen hierna.

Ingezonden

"Aan de redactie van de Friesche Courant! In de vorige week werd in de Surhuistermieden eene zaak ontdekt, welke aan het treurig lot van Caspar Hauser en Barbara Ybryck herinnert. Daar werd namelijk in een huis, dat tamelijk ver van andere wooningen afstaat, in een keldertje, onder een bed een levend, doch bijna onkenbaar, een geheel naakt menschenlijk wezen gevonden. Wel was het bekend, dat de bewoners eene zuster der vrouw bij zich hadden, en dat die zuster sedert ongeveer vijftien jaren, het wat in 't hoofd had, doch men wist daarvan niet meer, dan dat de armvoogden van Surhuizum een daalder per week onderstand ten behoeve der onnoozele gaven. De verstandsverbijstering der ongelukkige was van geringen en onschadelijke aard en de leden harer familie maakten steeds door hunne kleding den indruk van welvarende lieden. Sedert bijna twee jaren werd de toen bijna dertigjarige liederes door haren zwager en hare zuster gedwongen om altijd op bed te blijven, daar zij geen klederen voor haar zeiden te hebben. Een ganschen winter lang moest zij dit lot deelen met een kleinen jongen van een broeder of zwager van den man des huizes; de knaap had ook geen kleeren en moest daarom bij 'slechte' Fentje maar op bed blijven. Een paar maal in de week mogt hij een half uurtje bij den haard komen, doch aan het einde van den winter werd hij uit zijn ellendigen kerker verlost. De krankzinnige was intusschen door het voortdurend zitten op het bed geheel vergroeid geworden

en de onreinheid had hare gezondheid geheel geknakt. Zij werd met den zomer overgebracht naar het achterhuis en bleef daar tot het begin van deze winter. Zij lag daar bijna geheel naakt en zong nu weer eens vrolijke liederen, dan weer sloeg zij de jammerlijke klagtoonen aan. In het begin van den winter werd een gezelschap jagers door die geluiden getroffen, men ging er op af en zag hoe zij daar lag als een dier. Zij die men vroeger had gekend als eene vlugge, vrolijke, vaardige meid, die over heg en sloot kon springen en arbeiden als de beste. Die jagers waren uit Surhuizum en onder hen bevond zich een der wethouders.

In een keldertje

"Weldra echter werd het in het achterhuis te koud en besloot men haar om de warmte in een keldertje onder het bed te bergen. Daarin is zij nu gevonden in zulk een

toestand, dat de knieën bijna aan den mond zitten en dat zij niet anders kan dan liggen op de eene of andere zijde, zoodat men haar moet verleggen, daar zij zich zelve niet kan omkeeren. Zij was bedekt voor een gedeelte met wat oude sopen uit een oude sloot en had voor de borst een vuil oud lapje. Natuurlijk waren alle verstandsvermogens verdoofd. Wat zal men van zulke dingen zeggen? Zullen de adderengebroadels, die middellijk en onmiddellijk bij dezen gruwel zijn betrokken, den toekomstenden toorn ontvlieden? Zal in eene gemeente, waar zulke dingen mogelijk zijn, het volk als één man opstaan om op zijne tenten toe te zien. Of zal men blijven slapen en het beheer overlaten aan de tegenwoordige leiders? Dat weet God alleen en de woorden schieten te kort om de benaauwdheid uit te drukken, welke zich van ons meester maakte bij het vernemen van dit beschrijfelijke feit.

Nog kwam er geen einde aan het ingezonden stuk. De predikant wees het gemeentebestuur nog op een aantal verplichtingen met betrekking tot 'huiszittende krankzinnigen'. De burgemeester was onder andere verplicht 'jaarlijks op ongezette tijden de ingezeten die krankzinnigen verplegen, te bezoeken en te vernemen naar de toestand van die verpleegden. Hij zal zich wijders informeren naar de behandeling der verpleegden bij geburen of anderen en zoo mogelijk de krankzinnigen zelve daaromtrent onderhouden. Van een en ander en van de dato's, waarop hij zijn onderzoek heeft ingesteld, zendt hij rapport".

Brief van burgemeester Hellin-ga

"Aan den Heer Officier bij de Regtbank te Leeuwarden. Buitenpost, 7 February 1872. Naar aanleiding van een in de dagbladen geplaatst artikel van zekeren D.P., betreffende de ontdekking eener vreeselijke misdaad onder Surhuizum, heb ik de eer UEd., ter voorkoming van verkeerde gevolgtrekkingen dien-aangaande, het navolgende te rapporteren. De persoon in kwestie, Fentje van der Kloet, werd sedert, als iemand die niet wel bij het hoofd was, doch overigens niemand kwaad deed, door Armvoogden van Surhuizum verpleegd (dit is bedeed DRW) ten huize van hare zuster en schoonbroeder, wonende aan den Ouden Frieschen dijk onder Surhuizum. Zij was vroeger eene gezonde en flinke meid en die aan niets gebrek leed. In den winter van 1870 op 1871 schijnen evenwel ten gevolge van gevatte koude, hare voeten te zijn opgekrompen, ten gevolge waarvan het loopen onmogelijk werd en zij of op bed of op eene stoel den tijd moest doorbrengen. De jonge vrouw is eiginzinnig van aard en in haar toestand in erge mate onzindelijk. Het was om deze reden niet altijd mogelijk, trots de trouwe verzorging, haar behoorlijk gekleed te houden. Het was moeilijk, bij de in December j.l. invallende strenge winter, haar in de warmte te houden. Teneinde haar van koude te vrijwaren, hadden de huisgenoten besloten Fentje in een kelder te verplegen. Toen mij zulks in het begin dezes jaars ter oore kwam, heb ik onmiddellijk Armvoogden van Surhuizum last gegeven, zulks te onderzoeken en mij daarvan te rapporteren. Ook heb ik den geneesheer Wiegiersma uitgenoodigd de verpleegde met de meeste naauwkeurigheid te onderzoeken en zoo zulks mogelijk was, de vereischte verklaring af te geven teneinde daarop hare opname in een krankzinnigengesticht te kunnen aanvragen. Deze verklaring kon echter niet worden verkregen in de geest van de circulaire van UEdel Achtbare den 23 maart 1853, nr. 261. Tengevolge waarvan wij geen vrijheid hebben gevonden de vereischte magtiging aan te vragen. Een afschrift van de verklaring van den docter gaan hiernevens. Ik heb voorts nog een persoonlijk onderzoek ingesteld en het is mij daarbij gebleken, dat de bedoelde persoon werkelijk in een kelder werd verpleegd. Ik vond haar daar van boven vrij goed, doch van onder weinig of niet gekleed. Het laatste tengevolge van haar toestand en door gebrek aan genoegzame verschooningsmiddelen. Zij lag op een goede partij hooi, waarover een laken; zij zelve het hoofd op een kussen en vrij goed toege-dekt, zoodat zij het goed warm had.

Ofschoon de kelder niet de plaats is waar een dusdanige lijdere behoorde verpleegd te worden, is een dergelijke plaats frisch en warm en is dikwerf boven een vunnige en donkere bedstede te verkiezen. Ik heb intusschen de noodige orders gegeven daarin de vereischte verandering aan te brengen en de lijdere zoodanig te verplegen overeenkomstig haren toestand behoort te geschieden".

"Adderengebroadels"

Dirk Pekelharing werd op 14 juli 1839 te Krommenie geboren, als zoon van Cornelis Pekelharing, medicine doctor en Johanna van Ree. Hij trouwde met Gezina Andrea, afkomstig van Bergum. Pekelharing is bijna 44 jaar predikant geweest bij de doopsgezinde gemeente van Surhuisterveen. Naast zijn predikantschap was hij actief op vele andere terreinen, zoals bij de oprichting van de plaatselijke afdeling van de Provinciale Friesche Werkliedenvereniging. Hij stierf op 3 november 1908 te Surhuisterveen en werd als eerste op het nieuw aangelegde kerkhof aan de weg naar Harkema begraven.

Zo rond 1870 was er nog maar één politieke partij in ons land, t.w. de liberale, die was verdeeld in vooruitstrevende- en een conservatieve vleugel. Onze dominee zat in de hoek van de jonge liberalen met vooruitstrevende ideeën en zette zich vaak af tegen de leden van het gemeentebestuur, die behoorden tot de conservatieve vleugel. In zijn stuk in de Friesche Courant stelde hij een misstand aan de kaak en wees hierbij onder andere burgemeester Hellema op zijn wettelijke verplichtingen. Of de door hem beschreven situatie van de zwakzinnige Fentje helemaal klopt, kunnen we niet nagaan. Haar familieleden waren in ieder geval geen 'welvarende lieden'. Bij het huwelijk van het echtpaar Ytsma/van der Kloet in 1862 waren zij financieel niet in staat om de wettelijk vereiste stukken te betalen en werd er een akte van onvermogen opgemaakt. Hierna zal blijken dat Pope Ytsma van de armvoogdij ondersteuning kreeg voor de verpleging van zijn schoonzuster. Dit alles wees in de richting dat het gezin het beslist niet breed had.

"Persoonlijk onderzoek"

Willem Hellema kwam in Achlum ter wereld als zoon van Hendrik Hellema en Magdeltje Beekhuis. Hellema zijn vader was predikant bij de hervormde gemeente te Achlum. Zijn moeder was een dochter van de bekende notaris Beekhuis, die vele jaren in Buitenpost heeft gewoond. Willem Hellema trouwde in 1862 met Voske Kuipers, die een dochter was van Dirk Kuipers, houtkoper en Eltje Romein, wonende te Buitenpost. Op 4 februari 1906 stierf Hellema, 74 jaar oud. Van 1869 tot 1877 was hij burgemeester van Achtkarspelen.

Naar aanleiding van het ingezonden stuk van Pekelharing, schreef hij zeer snel een brief naar de officier bij de rechtbank te Leeuwarden, zulks "ter voorkoming van verkeerde gevolgtrekkingen". Hellema voelde zich duidelijk aangesproken en ging in tegenstelling tot dominee Pekelharing, zelf op bezoek bij de zieke. Bij het lezen van de brief van de burgemeester, krijgen we de indruk dat het allemaal wel wat meeviel. Dat bleek toch niet zo te zijn, zoals blijkt aan het slot van dit artikel.

Armvoogdij

Vanaf 1869 werd Fentje van der Kloet door de armvoogdij te Surhuizum ondersteund. Per week was dit een bedrag van f 1,50. Daarnaast kreeg zij een paar kussen (kosten f 0,75) en een deken geleverd door A. Warmolts te Surhuisterveen voor een bedrag van f 1,30. Bij Halbe Oosterhoff, winkelier te Surhuizum, werd voor Fentje kleding gekocht (f 4,34). Hoe kwam de armvoogdij aan de inkomsten? Over het jaar 1870 kwam er f 1099,- uit de dorpskas, f 150,- uit de kerkebeurs en f 209,- kwam binnen in verband met "het aandeel in de renten uit het fonds verveeningen voor de gemeene armen van Surhuizum", later het slikgeldenfonds genoemd. De uitgaven waren ongeveer gelijk aan die van de inkomsten. Of de bedeling voldoende was, kunnen we niet nagaan. Men hield zich in ieder geval keurig aan de begroting, zoals ook in de andere dorpen van de gemeente het geval was.

Triest einde

In de brief van burgemeester Hel-
 lema aan de officier bij de recht-
 bank te Leeuwarden d.d. 7 februa-
 ri 1872 kunnen we lezen dat hij
 reeds bezig was een betere oplos-
 sing te vinden voor de verpleging
 van Fentje. Een kelder was toch
 niet een geschikte plaats. Dat
 slaagde spoedig, want op 16 fe-
 bruari d.a.v. werd de patiënt op-
 genomen in het krankzinnigenge-
 sticht te Franeker. Twee dagen la-
 ter op 18 februari, 's avonds om
 half tien, stierf Fentje van der
 Kloet hier, nog maar 35 jaar oud.
 De "Binnenvader" Hobbe Jans
 Faber deed aangifte van het over-
 lijden bij de burgerlijke stand te
 Franeker. Fentje moest reeds ern-
 stig ziek zijn geweest toen de bur-
 gemeester haar omstreeks 4 fe-
 bruari 1872 bij de familie Ytsma
 een bezoek bracht om poolshoog-
 te te nemen.

Bronnen:
 - gemeentearchief van Acht-
 karspelen
 - Tresoar, locatie ryksargyf,
 Leeuwarden
 Dit was een publicatie namens de
 Stichting Oud-Achtkarspelen.

No. v. h. huis.	N A M E N DER BELASTINGSCHULDIGEN.	BEROEP.	Klasse.	Vastgesteld bedrag van den aanslag	
				door Burge- meester en Wethouders.	door den Gemeente- Raad.
94	Binnenvader Pieter Heijkes	Landbr.	12	105 61	105 98
96	Smeding Geert Joh.	id	3	3 21	3 22
98	Tellema Atte Durkes	id	2	1 72	1 72
99	vd Peer Tjeerd	id	2	1 95	1 96
100	Binnenvader Salke Peters	id	1	1 30	1 31
106	vd Silvet Soke Romkes	arbeider	1	0 65	0 65

Fragment kohier van de hoofdelijke omslag Surhuizum over het jaar 1870.

Woudhuisje aan de Süderheawei onder Surhuizum in het jaar 2003.

Vanaf de Koaiwei komen we hier op de Miedwei in de buurtschap Surhuizumer Mieden (2003).

Klading.

Van 22 Mei 1869 betaald voor een paar hoozen ten behoeve van Tintje vander Kloot, de serra van vijf en zeventig cents. Legge	1	75
Van 2 Junij 1869 aan de Wiermeester Surhuisterveen de serra van Eongulden dertig cents, voor een dekent ten behoeve van Tintje R. van der Kloot. Legge	1	30

Fragment uit het rekeningboek van de algemene armoogdij van het dorp Surhuizum (1869).